

Л.Є. Сидорович

*кандидат філологічних наук, викладач
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)*

Вивчення категорії означеності / неозначеності в різних наукових школах

У сучасній англістиці виникнення артикля досліджено в річищі таких граматичних парадигм:

1) традиційної, де виникнення артикля пояснюється нівелюванням словозмінювальних флексій у прикметникових парадигмах [1; 3; 6; 8; 10; 14; 17];

2) генеративної, де йдеться про радикальну реінтерпретацію NP (іменної фрази) в DP (детермінуючу фразу) [12; 15; 16; 19];

3) теорії граматикалізації, згідно з якою становлення категорії означеності / неозначеності розглядається як тривалий історичний процес, під час якого проміжною ланкою між вказівним займенником і власне артиклем є, так званий, дійктивно-немаркований детермінатив [7; 9; 11; 13; 21].

Розглянемо ці підходи в розлогий спосіб. Правомірність твердження про існування зв'язку між зникненням прикметникових флексій та виникненням артикля, що підтримується прихильниками традиційної наукової парадигми, не викликає сумнівів. Однак, у роботах цієї школи бракує верифікованого пояснення:

- чому за втрати прикметниками здатності відмінюватися за сильною / слабкою парадигмою в одних мовах виникає граматикалізований показник категорії означеності / неозначеності, артикль (англійська), а в інших – ні (українська);

- чому в деяких мовах співіснують сильні / слабкі прикметники та означений / неозначений артиклі (німецька).

Представники традиційної парадигми тлумачать ці розбіжності в такий спосіб: граматикалізація артикля фіксується в тих мовах, які в типологічному континуумі рухаються від синтетичних до аналітичних [3, 1939: 20], але вони не враховують той факт, що граматикалізація означеного артикля в

північногерманській мовній групі передувала їхньому пересуву із синтетичної до аналітичної площини [13: 280]. Таким чином, можна дійти висновку, що існують інші лінгвальні та екстралінгвальні чинники, що вплинули на граматиалізацію категорії означеності / неозначеності, які випадають з поля зору традиційної парадигми.

Представники генеративізму пояснюють перехід від демонстратива до артикля різкою внутрішньою семантично-синтаксичною реінтерпретацією граматичної системи [20: 74]. Втрата іменникової словозмінювальної парадигми запускає процес трансформації англійської NP в DP. У давньоанглійських пам'ятках писемності NP маніфестується в аргументних (суб'єкт та комплемент) і неаргументних позиціях (предикатив), узгоджуючись із рештою членів речення за допомогою відмінкових закінчень. У сучасній англійській мові NP переважно обмежується позицією предикативу, втрачаючи здатість функціонувати як суб'єкт чи комплемент. У цих позиціях NP витісняється новоствореною DP. Пор.:

(1) *We elected him chairman.* “Ми обрали його головою”.

(2) *John is champion.* “Джон - чемпіон”.

(3) *The chairman is late.* “Голова запізнюється”.

(4) *I saw the champion yesterday.* “Я вчора бачив чемпіона”.

Приклади (1) та (2) ілюструють неаргументну реалізацію NP, приклади (3) та (4) – аргументну реалізацію DP [15: 22]

Це пояснення видається логічним, але існує кілька зауважень. По-перше, в ньому не враховано той факт, що вживання іменників у неаргументній позиції без детермінатива – не генералізоване, пор.: *John is champion* та *John is a champion* / *John is the champion*. Очевидно, що NP в неаргументній позиції варіюється з DP [5: 178]. По-друге, деякі дослідники розглядають NP в неаргументних позиціях як DP, де детермінатив має нульову реалізацію [2; 4; 18].

Дослідження категорії означеності / неозначеності також відбувається в річищі теорії граматиалізації. Представники цієї школи вважають, що граматиалізацію артиклів слід розглядати як тривалий історичний процес, під час якого приіменний демонстратив не перетворюється на артикль шляхом раптової реінтерпретації, а, радше, внаслідок семантичного збліднення та фонетичної редукції спочатку еволюціонує в дейктично-немаркований протоартикль і лише згодом реінтерпретується в артикль [11:

34]. Більш розгорнута схема граматиалізації показників означеності подана Н. Хіммельманном:

Дейктична частка + Категоріальний іменник → Вказівний займенник → Вказівний детермінатив → Детермінатив із збідненою дейктичною семантикою → Означений детермінатив → Означений артикль → Афіксальний артикль → Показник іменника [9: 23]

На його погляд, означений артикль розвивається як органічний складник мегапроцесу цільового перепризначення морфологічних компонентів у мовній системі [9: 23].

Це трактування видається логічним, оскільки аналіз давньоанглійської та середньоанглійської писемності показує, що перехід від вказівного займенника до артикля не був стрибкоподібним, а, навпаки, мав поступовий характер. Окрім того, становлення категорії означеності / неозначеності розглядається не ізольовано, а на тлі супутніх змін мовної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Behaghel Otto. Deutsche Syntax: Eine geschichtliche Darstellung. Die Wortklassen und Wortformen / O. Behaghel. – Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1923. – Vol. 1. – 740p.

2. Chierchia Gennaro. Reference to kinds across language / G. Chierchia. // Natural language semantics. – 1998. – Vol. 6: 4. – P. 339-405.

3. Christophersen Paul. The Articles: A study of their Theory and Use in English / P. Christophersen. – Oxford: Oxford University Press, 1939. – 206p.

4. Crisma Paola. Nominals without the article in Germanic languages / P. Crisma. // Rivista di Grammatica Generativa. – 1999. – Vol. 24. – P. 105-125.

5. Crisma Paola. The emergence of the definite article in English / P. Crisma // The Noun Phrase in Romance and Germanic: Structure, variation and change. / Ed. by P. Sleeman and H. Perridon. – Amsterdam: John Benjamins, 2011. – P. 175-192.

6. Giusti Giuliana. Enclitic Articles and Double Definiteness. A Comparative Analysis of Nominal Structure in Romance and Germanic / G. Giusti. // University of Venice Working Papers in Linguistics. – 1993. – Vol. 3. – P. 83-94.

7. Hawkins John A. Efficiency and complexity in grammars / J. A. Hawkins. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 303p.

8. Heinrichs Heinrich M. Studien zum bestimmten Artikel in den germanischen Sprachen / H. M. Heinrichs. – Giessen: Wilhelm Schmitz Verlag, 1954. – 142p.
9. Himmelmann Nicolaus P. Deiktikon, Artikel, Nominalphrase: Zur Emergenz syntaktischer Struktur / N. P. Himmelmann. – Tübingen: Niemeyer, 1997. – 330p.
10. Holmberg Andres. Two subject positions in IP in Mainland Scandinavian / A. Holmberg. // Working Papers in Scandinavian Syntax. – 1993. – Vol. 52. – P. 29-41.
11. Lehmann Christian. Thoughts on grammaticalization: A programmatic sketch / C. Lehmann. – University of Cologne, 1982. – Vol. 1. – 192p.
12. Lyons Christopher. Definiteness / C. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 380p.
13. McColl Millar Robert. Some suggestions for explaining the origin and development of the definite article in English / R. McColl Millar. // Pathways of Change: Grammaticalization in English / Ed. by O. Fischer, A. Rosenbach and D. Stein. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000 – P. 275-310.
14. Mustanoja Tauno F. A Middle English Syntax / T. F. Mustanoja. – Helsinki: Société Néophilologique, 1960. – Part I: Parts of Speech. – 702p.
15. Osawa Fuyo. [The emergence of DP from a perspective of ontogeny and phylogeny: Correlation between DP, TP and aspect in Old English and first language acquisition](#) / F. Osawa // [Nominal Determination: Typology, context constraints, and historical emergence](#) / Ed. by E. Stark, E. Leiss and W. Abraham, 2007. – P. 311-337.
16. Philippi Julia. The rise of the article in the Germanic languages / J. Philippi. // Parameters of morphosyntactic change / Ed. by A. v. Kemenade and N. Vincent. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – P. 62-93.
17. Philipsen Henry. Über Wesen und Gebrauch: des bestimmten Artikels in der Prosa König Alfreds auf Grund des Orosius (hs.L) und der Cura Pastoralis / H. Philipsen. – Abel, 1887. – 49p.
18. Quirk Randolph. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – London/New York: Longman, 1985. – 1779 p.
19. Roberts Ian. Syntactic Change: A Minimalist Approach to Grammaticalisation / I. Roberts, A. Roussou. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 288p.

20. Sommerer Lotte. Noun phrase typology and the emergence of the definite article: analogy, accomodation and frequency effects / L. Sommerer. // Vienna English Working Papers, 2008. – P. 63-90.

21. Traugott Elizabeth Closs. From propositional to textual to expressive meanings: some semantic-pragmatic aspects of grammaticalization / E. C. Traugott. // Perspectives in historical linguistics / Ed. by W. P. Lehmann and Y. Malkiel. – Amsterdam: John Benjamins, 1982. – P. 245-271.